

УДК 378.134:316.61

Соціокультурні трансформації: співвідношення традицій та новацій

І.В. ШАПОШНИКОВА

Херсонський державний університет, м. Херсон, E-mail: @:inpis5959@mail.ru

Авторське резюме

У статті піднято проблему співвідношення традицій та новацій у процесі соціокультурних трансформацій. Автор звертає увагу на три основні параметри значущості процесу формування особистості: параметр суспільної орієнтації, параметр осмислення соціалізації як соціокультурного явища, параметр культурологічного значення соціалізації. Натомість новітнє теоретичне положення щодо становлення «порядку через хаотичну стійкість» дозволить більш точно пояснити складну взаємодію між суспільством та молоддю, яка проходить процес соціалізації. Її основний орієнтир, який не сприймається традиційною педагогікою, - керований хаос - припускає наявність стабільного еволюційного розвитку і біфуркацій (моментів вибору). Автор при цьому виходить із логіки міждисциплінарного дослідження та з того, що культурна соціалізація охоплює всі аспекти соціального життя індивіда, у той час як професійна та трудова соціалізація тільки аспекти, пов'язані із трудовою взаємодією. При цьому на продуктивний стан людини суттєво впливають психофізіологічні аспекти, такі як безумовні рефлексії і психофізіологічні якості та стани, котрими може бути описано поведінку індивідів. Відповідно для збалансування системи «людина-виробництво», або «людина-машина» має місце вплив психофізіологічних чинників та індивідуальних якостей того, хто працює, оскільки відхилення від базового значення (помилки на виробництві, нещасні випадки, або, навпаки, суттєві покращення виробничого процесу) є наслідком зіткнення якостей людини з особливостями конкретної професійної діяльності. Однак самі ці якості є результатом дії культурного чинника, який у контексті забезпечення продуктивності праці відіграє принципово важливу роль.

Висловлено думку, що трудова і професійна соціалізація по суті являють собою глибоке сприйняття норм та цінностей, котрі неформально узгоджують характер спільної діяльності людей під час трудового процесу.

Ключові слова: молодь, новації, традиції, соціокультурні трансформації, соціалізація, цінності.

Social and cultural transformation: the ratio of traditions and innovations

I.V. SHAPOSHNYKOVA

Kherson state university, Kherson, Ukraine, E-mail: @:inpis5959@mail.ru

Abstract

The article raised the problem of balance of tradition and innovation in the social and cultural transformations. The author draws attention to the importance of three key parameters of the process of identity formation, social orientation parameter, parameter of socialization understanding as a socio and cultural phenomenon, setting the value of cultural socialization. Instead, the latest theoretical position on the formation of «order through chaotic resistance» would more accurately explain the complex interaction between society

© І.В. Шапошникова, 2015

and young people, which is the process of socialization. Its main landmark is not considered in traditional pedagogy - controlled chaos - requires a stable evolutionary development and bifurcations (points selection). By thus we obtained from the logic of interdisciplinary research and the fact that cultural socialization covers all aspects of social life of the individual, while professional and occupational socialization are the only aspects related to labor interaction. Thus, the productive human condition is significantly affecting to physiological aspects, such as unconditioned reflexes and physiological quality and condition, which can be described by the behavior of individuals. According to balance the system «man-production» or «man-machine» is a physiological impact factors and individual as someone who works as a deviation from the baseline value (errors at work, accidents, or, conversely, significant improvement of the production process) is the result of a collision human qualities specific to that particular profession. However, most of these qualities are the result of cultural factors in the context of ensuring that productivity plays a crucial role.

Suggested that labor and professional socialization essentially are the deep perception of norms and values which informally agree with common people nature during the labor process.

Keywords: youth, innovation, tradition, social and cultural transformation, socialization, values.

Постановка проблеми. З розвитком суспільства, його переходом з одного в інший якісний стан змінюється і людина: її світогляд, інтелект, моральність та інші соціальні характеристики. Весь хід розвитку людства, а разом з цим і соціально-гуманітарна думка, наочно свідчать про те, що людина в ході соціального розвитку готується не до життя взагалі, а до життєдіяльності в певних соціокультурних умовах. І відповідно проблемою стає зростання соціальна динаміка, у межах якої людина має постійно адаптуватися до дещо нових соціокультурних умов життєдіяльності. Значущі соціально-економічні та культурні зміни останніх років актуалізували процес розширення і поглиблення єдності соціалізації, виховання і розвитку в цілісний процес формування особистості. В умовах вищого закладу освіти (ВЗО) дане питання постає особливо гостро, адже відносно тривалий період навчання та зміна референтної групи призводить до того, що молода людина за період навчання знаходиться в безперервному процесі соціокультурних трансформацій: під впливом суспільних соціокультурних змін; у міру соціалізації норм та цінностей студентського колективу; набуття життєвого та професійного досвіду тощо.

Всі зазначені напрями, впливаючи на індивіда, суттєво деформують його аксіосферу. Одночасно такі зміни є безсистемними та принципово не готують ані до економічного життя, ані до професійної діяльності. Відтак можна констатувати по суті неготовність ВЗО до пропозицій адекватної моделі соціалізувального впливу на культурний простір молодшої людини як у плані формування загальних соціокультурних настанов, так і в контексті трудової чи професійної соціалізації.

Мета дослідження - аналіз культурної соціалізації як основи взаємодії між суспільством та молоддю. Завдання – окреслити методологічний базис співвідношення традицій та новацій соціокультурних трансформацій молодшої людини.

Питання соціалізувального впливу на культурний простір молодшої людини розглядали Е. Дюркгейм, О.Ніколаєва, І.Пригожин,

Р. Рамзей, Л.Сміт, І.Стенгерс, Б.Тейлор-Хілтон, А.Тесленко, К.Тіндал.

Вклад основного матеріалу. Культурна (трудова, професійна) соціалізація, що розглядається в контексті міждисциплінарного підходу, зобов'язує виділити як мінімум три основні параметри значущості процесу формування особистості.

По-перше, це параметр суспільної орієнтації. Становлення нового розуміння соціокультурних цілей (інтерпретації) припускає широкий погляд на життєве самовизначення людиною своїх сил і здібностей відповідно до потреб суспільства. Через культурні цінності та норми стає можливим вплив на особистість не тільки через інституційні фактори, але і через соціокультурне духовне середовище. Все зазначене повною мірою властиве для культури праці (професійної культури). Таке трактування безпосередньо орієнтує на встановлення взаємозв'язку соціалізації з процесами організації і самоорганізації.

Другий параметр осмислення соціалізації як соціокультурного явища пов'язаний з сучасними пошуками нового змісту соціально-педагогічної роботи з молоддю. Визнання пріоритету загальнолюдських, національних, трудових та професійних цінностей над цінностями власної групи у процесі отримання освіти потребує обґрунтування орієнтирів цієї роботи, визначення способів включення індивіда у процес соціокультурних трансформацій з метою підтримання адекватності індивіда певній суспільно-інтегративній моделі.

Третій параметр культурологічного значення соціалізації характеризується пошуком результативних засобів засвоєння молоддю соціального досвіду. Цей параметр для даного дослідження є принципово важливим, адже вимагає наукового осмислення технології освоєння особистістю певного набору соціальних ролей, технології створення спеціальних «ситуацій соціального досвіду», що дозволяє молодій людині пережити і прийняти позицію суб'єкта соціалізації.

На практиці традиційні методологічні підходи щодо розв'язання проблем соціалізації не

завжди виявлялися адекватними та часто закінчувалися провалом. Найбільш помітні такі збої зафіксовано на Заході в період «молодіжного бунту» (1960-1970 рр.), у СРСР періоду перебудови з його сплеском руху «неформалів» і контркультури стали неочікуваними для спеціалістів (соціологів, психологів, педагогів) і суспільної думки.

Причини вказаних провалів А.Тесленко вбачає в методологічній обмеженості традиційної парадигми соціального пізнання, що наслідувала жорстку логіку детермінізму, пошуку лише безпосередніх причинно-наслідкових зв'язків, екстраполяції сучасних вимог на майбутнє. Між тим вибухи молодіжного протесту належали до вірогідніших, флуктуаційних змін. Їх пояснення можливе в межах іншої – синергетичної методології, в якості інтеграла якої використовується співвідношення хаосу і порядку в контексті самоорганізації і природи, і суспільства.

Новітнє теоретичне положення щодо становлення «порядку через хаотичну стійкість» дозволить більш точно пояснити складну взаємодію між суспільством та молоддю, яка проходить процес соціалізації. Її основний орієнтир, який не сприймається традиційною педагогікою, – керований хаос – припускає наявність стабільного еволюційного розвитку і біфуркацій (моментів вибору).

За стохастичного всесвіту соціальний суб'єкт (у тому числі і молода людина, молоде покоління) і його діяльність у процесі соціалізації може бути описано поняттями «нелінійність», «складність», «вірогідніший характер подій», їх «принципова непередбачуваність поведінки в точках біфуркацій» [7]. Не заглиблюючись в опис теорії систем можна констатувати, що і вона неспроможна повною мірою забезпечити всеохоплювальний контроль над соціальними процесами. Керувальна дія зі сторони суб'єкта лише включається у процес соціальної самоорганізації, вносить корективи в нього, але ніколи повністю не підпорядковує його. Включеність суб'єкта управління в соціальний процес, його вплив може привнести і додатковий ступінь нерегульованості, хаосу. Безпосередня управлінська дія, навіть успішна за певними параметрами, здатна збільшити ступінь дезорганізації за іншими параметрами. За цих умов особливої ролі для суспільства набуває соціалізація, що уможливило моделювання (прогнозування) взаємодії між людьми (у тому числі і молодими) та їх оточенням.

У межах аналізу культурної соціалізації як основи трудової та професійної соціалізації варто окреслити методологічний базис з метою відповідного дослідження. При цьому ми виходимо із логіки міждисциплінарного дослідження та з того, що культурна соціалізація охоплює всі аспекти соціального життя індивіда, у той час як професійна та трудова соціалізація

тільки аспекти, пов'язані із трудовою взаємодією. Цілком погоджуючись із А.Тесленком [7] до основних методологічних напрямів дослідження ми відносимо культурологічний та історичний, котрі базуються на антропологічних описах, що реконструюють внутрішню і зовнішню ініціацію людей. В основі даного підходу знаходиться той факт, що люди самі створюють собі життєве (трудова) середовище під впливом як базисних, так і надбудовних причин, ментально (ідеологічно, релігійно, етнічно). Інспіровані ідеї накладаються на психологічну структуру особистості, формують її певний «духовний» світ та змушують транслювати набуті ціннісні моделі.

Трудова і професійна соціалізація по суті являють собою глибоке сприйняття норм та цінностей, котрі неформально узгоджують характер спільної діяльності людей під час трудового процесу. Аналіз відповідних ціннісних орієнтацій відокремлено від історичної генези, їх формування вбачається нам практично неможливим.

Культурологічний та історичний підходи базуються на аналізі онтології формування культури певного типу, а тому власне як процес соціалізації, так і процес виникнення певних норм та цінностей аналізуються як похідні від умов буття певного прошарку, класу або суспільства. По суті його можна розглядати як складову соціально-педагогічного процесу, що утворюється самим соціально-історичним процесом життєдіяльності певної групи. Доцільно відмовитися від бінарної логіки теоретизувань, адже поняття «надбудови як несамотійної похідної від базису» – може викривляти результати дослідження. Базис, незважаючи на його фундаментальні властивості, безпосередньо сам може «витікати» з надбудови (наприклад, співвідношення виховання і соціалізації).

З останнім необхідно рахуватися, тобто відходити від прямолінійного зведення надбудовних показників до базисних. Надбудова самодостатня і здатна відігравати роль системобумовлювального, системогенерувального фактора.

Наступним із запропонованих напрямів можна вважати відсутність пріоритету чинників соціалізації. Сьогодні наука накопичила значну кількість фактів, котрі неспростовно свідчать про те, що «зворотність і жорсткий детермінізм у навколишньому середовищі застосовуються не як виняток, а як правило» [6, с. 48]. «Лише штучне може бути детермінованим і зворотним», – переконані І.Пригожин та І.Стенгерс [6, с.25]. Підтримуючи зазначену думку, ми вважаємо принципово неможливим обґрунтування стійкої ієрархії чинників, що здійснюватимуть нормативний вплив на соціокультурну систему конкретних індивідів.

Враховуючи постмодерністські інтенції, що впливають на українське суспільство загалом

та окремих його представників, можна говорити про широкий спектр чинників одночасно соціалізувального та ресоціалізувального впливу, котрих свідомо та підсвідомо зазнає індивід. Фактично за таких умов процес будь-якої соціалізації можна досліджувати в контексті нових уявлень про живу і самоорганізувальну систему Земля. Логіка підходу базується на тому, що в усіх системах є загальна структурна константа, що забезпечує в них основоположний порядок. Така ж універсальна константа лежить і в основі глобальної моделі соціально-педагогічної роботи, розробленої групою канадських учених (Л.Сміт, Б.Тейлор-Хілтон, К.Тіндал) на чолі з професором Річардом Рамзеєм, що робить її незалежною від національних держав, панівних ідеологій і культур [4]. Одночасно цю модель можна трансформувати щодо локальних умов.

Спираючись на закон синергетики (якщо відома поведінка цілого і поведінка деяких його складових частин, можна стверджувати про наявність інших частин і спрогнозувати їх поведінку), доходимо висновку, що, маючи цілісну «карту» єдиної системи чи її сполучних систем з наявністю мінімальної інформації про конкретний випадок, маємо можливість синергетично працювати від цілого до частки. Використання закону цілісної системи, що є наслідком синергетичного ефекту, свідчить про те, що «відома поведінка цілого і відома поведінка мінімального числа відомих частин часто робить можливим визначення величини інших частин». Тобто, можливо передбачити конкретну поведінку. Для завдань організації трудового процесу саме передбачуваність створює передумови для успішного поєднання зусиль окремих індивідів, де в якості інтегративної основи виступає загальна культура.

З огляду на це особливої уваги заслуговує синергетична концепція параметрів порядку. О.Ніколаєва зазначає, що параметри порядку – це основні змінні, від активності чи точності «влучення в ціль» яких залежить поведінка системи. Параметри порядку виступають у якості механізмів самоорганізації, мобілізуючи можливості системи для саморозвитку. За їх зміною відбуваються нерівноважні фазові переходи, змінюється спрямованість самоорганізації, тобто змінюється ступінь упорядкованості стану відкритої системи [5].

У процесі трудової діяльності на індивіда впливають керувальні параметри (законодавство та мотиви), а також параметри порядку (природний захист людини та культурний код), що в контексті людини може забезпечити як самоорганізацію її продуктивної (ефективної) поведінки, так і дезорганізацію. Тільки за умов синергізму людини із системою виробництва формування самоорганізації продуктивної поведінки працівників може відбуватися стійке утворення, що можна назвати культурою праці

в контексті системи «людина-виробництво» [2].

При цьому на продуктивний стан людини суттєво впливають психофізіологічні аспекти, такі як безумовні рефлекси та психофізіологічні якості та стани, котрими може бути описано поведінку індивідів. Відповідно для збалансування системи «людина-виробництво», або «людина-машина» має місце вплив психофізіологічних чинників та індивідуальних якостей того, хто працює, оскільки відхилення від базового значення (помилки на виробництві, нещасні випадки, або, навпаки, суттєві покращення виробничого процесу) є наслідком зіткнення якостей людини з особливостями конкретної професійної діяльності. Однак самі ці якості є результатом дії культурного чинника, який у контексті забезпечення продуктивності праці відіграє принципово важливу роль.

Культура визначає поведінку людини у не регламентованій законі сфері, особливо в тих випадках, коли законодавство не може здійснювати чіткого нормативного регулювання. За умов існування безлічі варіантів поведінки, кожен з яких не суперечить закону, виникає необхідність в усвідомленні індивідом та навколишніми того, який варіант особа обирає. Відповідні практики визначатимуться вже не цивілізаційними нормами, а нормами культури, а тому саме культура виступає в якості системоутворювального чинника, а культурний рівень характеризуватиме потенціал щодо самоорганізації [2].

Маючи потенціал до самоорганізації, індивід залишається у той же час відкритим для управлінських дій. Завдяки поєднанню двох принципів – самоорганізації і управління – їх значення – їх значення – ієрархічних систем досить значне. Вірогідно, що розуміння соціалізації особистості як динамічного, нелінійного процесу, що самоорганізується, дає підстави для формулювання параметрів порядку, котрі зберігають у соціумі синергію традицій і інновацій, що управляють процесом соціалізації [5]. Зазначена думка цілком відповідає логіці трудової та професійної соціалізації.

Одночасно слід звернути увагу на окремі аспекти культури як системоутворювального чинника, що характеризує власне процес суспільного відтворення. Як зазначав Еміль Дюркгейм: «Суспільство може існувати тільки тоді, коли між його членами існує достатній ступінь однорідності. Виховання відтворює і зміцнює цю однорідність, спочатку закладаючи в душі дитини головні подібності, яких вимагає колективне існування. Але з іншого боку без відомого розмаїття будь-яка кооперація була б неможлива. Виховання забезпечує збереження цієї необхідної різноманітності; при цьому вона сама диференціюється і спеціалізується. Отже, в обох своїх аспектах воно полягає в соціалізації молодого покоління» [3, с. 154.].

Якщо раніше суспільство не виживало без досвіду і традицій, котрі передавало старше покоління, то в міру розвитку сучасного суспільства через інформатизацію більшості суспільних процесів сучасне виробництво пропонує суспільству такі речі масового споживання, котрі споживачі дорослого віку часто нездатні засвоїти – їх можуть засвоювати лише діти. Тобто, досвід, знання, звички і традиції – це баласт під час засвоєння нової штучної реальності, що створюється сучасною інформаційною індустрією. Цю реальність швидше і легше засвоює той, у кого відсутнє чітке уявлення про модель реального простору. Відтак відсутність системного уявлення про традиції та культурні аспекти реального світу уповільнюють процес «входження» в інформаційний простір, який на сьогодні є одним із ключових продуктів сучасного інформаційного трудового процесу.

Співвідношення традиції і інновації в соціумі визначається через ресурс продукування культурних зразків, який окремі дослідники називають реплікацією [5]. Використання біологічного терміну [1] у межах соціологічного дослідження вбачається нам доречним через те, що процес копіювання та продукування культурних цінностей значною мірою подібний до процесу продукування ДНК, де в якості рибосоми (на якій відбувається «будівництво» кислоти) виступає окремий індивід. Натомість окрема норма та цінність виступає в якості первинної амінокислоти, з якої власне і відбувається продукування стійких культурних утворень. Опис реплікаційного механізму стосовно процесу соціалізації наводиться О.Ніколаєвою. Як зазначає дослідниця, «функція реплікатора – створювати свої більш-менш точні копії, конкуруючи з іншими реплікаторами в боротьбі за матеріальний ресурс реплікації. Реплікаторами в соціокультурному середовищі є культурні зразки, юнгівські архетипи (структуровальні зразки психічної діяльності, пов'язані з інстинктами, інтуїцією, що складають успадковану частину психіки) і культурні архетипи. Суспільство – середовище, що забезпечує необхідні умови для копіювання культурних зразків. У цьому контексті люди виступають як ресурс самовідтворення (реплікації) культурних зразків» [5].

Висновки. Якщо керуватись фундаментальними уявленнями соціальної синергетики, нескладно зробити висновок, що ресурс реплікації культурних зразків залишається практично сталим у традиційному та індустріальному суспільствах. Частково це пов'язано із динамікою суспільних (у тому числі соціокультурних) процесів, а з іншого боку – із загальною суспільною орієнтацією на сталі норми та цінності. У

сучасному (постіндустріальному, інформаційному) суспільстві, основою якого є існування новачі, зміни, їх диверсифікація і прискорення, ресурс реплікації будь-яких культурних зразків зазнає складних змін (які швидше за все носять еволюційний характер). Особливо динамічними такі зміни (флуктуації в процесі реплікації, які є неминучими) найбільш стрімко відбуваються саме в молодіжному (студентському) середовищі. Відповідно для вирішення поставлених завдань принципово важливими є ті соціокультурні процеси і фактори, які впливають на темп відтворення ресурсу реплікації культурних зразків. Визначальним тут є характер зворотних зв'язків, котрі можна розподілити на позитивні (забезпечують зміни) і негативні (забезпечують сталість). Якщо в соціокультурній системі діяли б тільки негативні зворотні зв'язки, не було б розвитку, пристосування системи до зовнішніх умов, у той час як домінація позитивних унеможлиблює процес соціалізації, адже не можуть бути засвоєні норми, що постійно змінюються. У такому випадку для ефективного розвитку сучасної соціокультурної системи однаково визначальними є як позитивні, так і негативні зворотні взаємозв'язки. Одночасно ми вважаємо, що комбінація зазначених взаємозв'язків має забезпечувати гомеостатичність системи в контексті забезпечення пріоритетів її розвитку. В умовах інформаційного суспільства перманентний мінливий характер соціальних процесів суттєво ускладнює набуття певного соціокультурного досвіду, однак трудова та професійна сфера є більш усталеними порівняно із загальносуспільною системою норм (адже більшість трудових та професійних параметрів є наперед заданими). Відтак у даній сфері такі позитивні та негативні зворотні зв'язки знаходяться в певній фазі збалансованості, що дає можливість для соціалізації. При цьому молодь, звикаючи до мінливості та нестійкості суспільних норм, стикається із відносною сталістю соціокультурних норм, трудового процесу та професійної діяльності. Однак на етапі загальної соціокультурної соціалізації молоді люди виявляються неготовими до сприйняття відносно усталених норм, котрі, до того ж, передбачають нормативно жорстку підкору їх впливу. Фактично йдеться про те, що в суспільстві постмодернізму має місце розмежування суспільного механізму соціалізації загальних соціокультурних норм та механізму соціалізації норм трудової та професійної діяльності. У такому разі молоді люди виявляються часто неготовими до сталого сприйняття трудових соціокультурних норм та цінностей, що вимагає штучного втручання в даний процес.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Асланян М. М. Репликация / М. М. Асланян // Яндекс.Словари / Полный текст Третьего издания «Большой Советской Энциклопедии», выпущенной издательством «Советская энциклопедия» в 1969 – 1978 годах в 30 томах / [Электронное издание]. - Режим доступа: <http://slovari.yandex.ru/~книги/БСЭ/>
2. Варення Г.А. Про синергетичну концепцію культури охорони праці в контексті системи «людина-виробництво» / Г. А. Варення // Прикладные научные разработки – 2012: [Электронное издание]. – Режим доступа: http://www.rusnauka.com/CONF/ARH_CONF/2012.htm
3. Дюркгейм Э. Социология. Ее предмет, метод, предназначение / Дюркгейм Э. – М., 1995. – 254 с.
4. Мартинюк І. Ставлення молоді до суспільних проблем і перспектив / І.Мартинюк // Українське суспільство 1992 – 2010. Соціологічний моніторинг / За ред. В. Ворони, М. Шульги. – К.: Інститут соціології НАН України, 2010. – С. 373–379.
5. Николаева В. Ценность традиций в социальном становлении личности / В. Николаева // Вестник экономики, права и социологии: [Научный журнал]. - №2. – 2007. – С. 115–119.
6. Пригожин И. Порядок из хаоса. Новый диалог человека с природой [Текст] / И. Пригожин, И. Стенгерс. – М.: Эдиториал УРСС, 2001. – С. 48.
7. Тесленко А.Н. Социализация молодежи: педагогика отношений в социуме: [Монография] / А. Н. Тесленко; М-во образования и науки Респ. Казахстан. Алмат. гос. ун-т им. Абая, Ин-т упр. – Алматы; Астана, 2002. – 236 с.

Стаття надійшла до редакції 23.03.2015

REFERENCES:

1. *Aslanyan M. M. Replikatsiya (Replication). Yandeks.Slovari / Polnyiy tekst Tretego izdaniya «Bolshoy sovetskoy entsiklopedii», vyipuschennoy izdatelstvom «Sovetskaya entsiklopediya» v 1969 – 1978 godah v 30 tomah.* - Mode of access: <http://slovari.yandex.ru/~knigi/BSE/>
2. *Varennya H.A. Pro synerhetychnu kontseptsiyu kul'tury okhorony pratsi v konteksti systemy «lyudyna-vyrobnnytstvo (About synergetic concept of cultural safety in the context of the «man-production). Prykladnye nauchnye razrabotky – 2012.* – Mode of access: http://www.rusnauka.com/CONF/ARH_CONF/2012.htm
3. *Dyurkgeym E. Sotsiologiya. Ee predmet, metod, prednaznachenie (Sociology. Its object, method, purpose).* – М., 1995. – 254 p.
4. *Martyniuk I. Stavlennya molodi do suspil'nykh problem i perspektiv (The ratio of youth to social problems and prospects). Ukrayins'ke suspil'stvo 1992 – 2010. Sotsiologichnyy monitorynh.* – К.: Instytut sotsiologiyi NAN Ukrayiny, 2010. – P. 373–379.
5. *Nikolaeva V. Tsennost traditsiy v sotsialnom stanovlenii lichnosti (The value of tradition in the social formation of the person). Vestnik ekonomiki, prava i sotsiologii.* - №2. – 2007. – P. 115–119.
6. *Prigozhin I. Poryadok iz haosa. Novyyi dialog cheloveka s prirodoy (Order out of chaos. New dialogue with nature).* – М.: Editorial URSS, 2001. – P. 48.
7. *Teslenko A.N. Sotsializatsiya molodezhi: pedagogika otnosheniy v sotsiуме (Socialization of youth: pedagogy relations in society). M-vo obrazovaniya i nauki Resp. Kazahstan. Almat. gos. un-t im. Abaya, In-t upr.* – Алматы; Astana, 2002. – 236 p.

Шапошникова Ирина Василівна - доктор соціологічних наук, доцент
Херсонський державний університет
Адреса: 73000, м. Херсон, вул. 40 років Жовтня, 27
E-mail: @:inpis5959@mail.ru

Shaposhnykova Irina Vasylivna – doctor of social sciences, associate professor
Kherson state university
Address: 27, 40 rokiy Zhovtnya Str., Kherson, 73000, Ukraine
E-mail: @:inpis5959@mail.ru